

I. MAGYAR IRODALOM A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

TOMPA MIHÁLY
(1817–1868)

A gólyához

Megenyhült a lég, vidul a határ,
S te újra itt vagy, jó gólyamadár!
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.

Csak vissza, vissza! meg ne csaljanak
Csalárd napsúgár és siró patak;
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van s megdermedett.

Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézvéen nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, úgy lehet.

Házamról jobb ha elhurcolkodom. -
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétségb'esést ne hallanál alól
S nem félhetnél az ég villámitól?

Csak vissza, vissza! dél szigetje vár,
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted;
Nekünk csak egy – volt! az is elveszett!

Repülj, repülj! és délen valahol
A bújdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mind oldott kéve, széthull nemzetünk...!

Sokra sír, sokra vak börtön borúl,
Kik élünk, járunk búsán, szótlánul;
Van aki felkel és sirván, megyen
Uj hont keresni túl a tengeren.

A menyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett,
A vén lelke örömmel eltelik
Hogy nem kell már élni sok ideig.

Beszéld el, ah...! hogy... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidúlt fában őrlő szú lakik...
A honfi honfira vádaskodik.

Testvért testvér, apát fiú elad...
Mégis, ne szójon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír e nemzetem:
Megútálni is kénytelen legyen!

(1850)

ARANY JÁNOS (1817–1882)

Letésezem a lantot

Letésezem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
A tűz nem melegít, nem él:
Csak, mint reves¹ fágé, világa.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,
Bársony palástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszeresebb az esti szél,
Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Nem így, magánosan, daloltam:
Versenyben égtek húrjaim;
Baráti szem, művészi gonddal
Függött a lantos ujjain; –
Láng gyult a láng gerjelminél
S egygé fonódott minden ága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Zengettük a jövő reményit,
Elsírtuk a mult panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Ah, látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hírt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, mely
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz aki osszon... Mind hiába!
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kísértet,
Jár még föl a halál után...?
Hímzett, virágos szemfedél...?
Szó, mely kiált a pusztaságba...?
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Letésezem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihalt:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!

(1850. márc. 19.)

1 Pudvás, elkorhad.

Híves, borongó őszi nap;
Beült hozzám az únalom:
Mint a madár, ki bús, ki rab,
Hallgat, komor, fázik dalom.
Mit van tennem? olvasni tán...?
Maradj Homér¹, fénydús eggeddel,
Maradj te most!... Jer Osszián²,
Ködös, homályos énekeddel.

Mert fájna most felhőtlen ég,
Mosolygó, síma tengerarc,
Élénk verőfényes vidék –
Óh, fájna most nekem e rajz!
Kék fátyol messze bérc fokán –
Arany hajó, mely futva szegdel
Bibor habot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Ott kéken a Zeüsz-lakta domb³;
Itt zölden a nyájas sziget;
Fölötte lomb, alatta lomb,
Árnyas berek, zengő liget, –
Hullám-mosott gazdag virány –
Fehér juhak s tulkok sereggel –
Minő kép ez!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Füst koronáz erdőt, bokort,
Vendégies hívójelül;
Hósek családja, víg csoport,
Áldoz, toroz máglyák körül.
Lantszóra lejt ifjú, leány;
Kettős pohár, mézizü nedvvel,
Vigan forog... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

S ha zúdulnak véres csaták,
Szabadságért nem küzdenek,
Mert elnyomás, népszolgátság
Előttük ismeretlenek.
Törvényök nincs – boldog hiány!
A vének élőszája rendel
Igazságot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Oda van a szép nyár, oda!
A természet lassan kihal;
Nincs többé nagyszerű csoda,
Többé se napfény, sem vihar;
Pacsirta nem szánt, csalogány
Nem zöngi dalját este, reggel;
Nincs délibáb... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,
Mig szétolvad... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Óh jer, mulattass engemet,
Hunyó dicsőség lantosa;
Érdekli mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa,
Emlékhalom a harc fián,
Ki az utolsó közt esett el;
Remény nélkül... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

1 Homérosz.

2 Legendás kelta lantos költő, bárd.

3 Az Olümposz.

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj –
Ez, amit lelkem most kíván!
Enyésző nép, ki méla kedvvel
Multján borong... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: „Jer, Osszián,
A holtakat miért vered fel?
Nincs többé Caledonián¹
Nép, kit te felgyujts énekeddel.”

(1850. okt.)

1 A mai Skócia ókori római neve.

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszul leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka¹
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,
Sírni immár jól tudék;
Sohase bírák teljébe'
Örömeim poharát;
Az ifjuság szép kertébe
Vas korláton néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
Egy rózsát szakasztani:
Késő volt – a rázkodáskor
Mind lehulltak szirmai.
Keresém a boldogságot,
Egy nem ismert idegent:
Jártam érte a világot –
S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
Mégis hordám láncomat,
Nehogy a küzdés elvégre
Súlyosbítsa sorsomat:
Mint a vadnak, mely hálót
El ugyan nem tépheti,
De magát, míg hánykolódik,
Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifju álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint köd a szél szárnyain.
Az az ábránd – elenyészett;
Az a légvár – füstgomoly;
Az a remény, az az érzet,
Az a világ – nincs sehol! –

Nem valék erős meghalni,
Mikor halnom lehetett:
Nem vagyok erős hurcolni
E rámszakadt életet.
Ki veszi le vállaimról...
De megálljunk, ne, – ne még!
Súlyos a teher, de imhol
Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek,² –
Mely egyetlen-egy vigasz, –
Szerelemnek, szeretetnek
Holdvilága! te vagy az.
Elkisérsz-e? oh, kísérsz el –
Nincs az messze – síromig;
S fátyolozd be derüs éjjel
Aki majd ott álmodik!

(1852)

1 Ladik, csónak.

2 Fáklya.

Pihenni már. – Nem, nem lehet:
Vész és vihar hajt engemet,
Alattam a föld nem szilárd,
Fejem fölött kétélű bárd...
Tovább! tovább!

Az út, hová talpam nyomul,
Súlyed, ropog, átvékonyul;
Ónsúllyal a kolosszi lég
Elzúzna, ha megállanék...
Tovább! tovább!

Rettent a perc, a létező,
S teher minden következő;
Új léptem új kigyón tapod:
Gyülölöm a mát s holnapot...
Tovább! tovább!

Éhes vagyok: ennem iszony;
Láng az ital, midőn iszom;
Álmam szilaj fölrettenés,
Kárpit megől szívembe kés...
Tovább! tovább!

S melyet hazud a sivatag,
Mint délibáb: tó és patak;
Gyümölcs unszol, friss balzsamu:
Kívül arany, belül hamu...
Tovább! tovább!

Rohannom kell – s a földi boly
Mellettem gyorsan visszafoly:
Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerék...
Tovább! tovább!

Oh, mily tömeg! s én egyedül,
Útam habár közé vegyül:
Érzem, mint csónak a habot,
Hogy átmenet mind rám csapott.
Tovább! tovább!

Az üstökös meg' visszatér,
Kiröppent nyíl oda is ér,
Az eldobott kő megpihen:
Én céltalan, én szüntelen
Tovább! tovább!

Pusztán folyam mért nem vagyok,
Hogy inna fel aszú homok!
Mért nem futó, veszett vihar,
Mely ormokon egyszer kihál...
Tovább! tovább!

Irigylem az ágról szakadt
Levelkét: hisz majd fennakad;
Irigylem az ördögszekért:
Árokba hull: céljához ért...
Tovább! tovább!

Szegény zsidó... Szegény szívem:
Elébb-utóbb majd megpihen.
Az irgalom nagy és örök,
Megszán s átkom nem mennydörög:
Tovább! tovább!

(1860)

1 A végítéletig a világban bolyongó zsidó alakja számos középkori legendában megjelenik. A legenda legkorábbi, 13. századi fennmaradt változata szerint Kartaphilosz, a jeruzsálemi varga a halálra ítélt Krisztust a palotából kiléptekor megütötte, s így szólt hozzá: „Menj már, miért késlekedsz?” Krisztus így felelt neki: „Én megyek, de te várj, míg visszatérek!” Egy másik, 16. századi verzió Ahasverus néven ismeri a bolygó zsidót, aki nem engedte, hogy a Golgotára tartó Jézus – vállalja a kereszttel – megpihenjen ajtaja előtt, ezért Jézus azzal az áttokkal sújtotta, hogy ő se pihenessen meg, hanem bolyongjon mindaddig, amíg a megváltó vissza nem tér. A legenda eredete bizonytalan, egyes értelmezések szerint Máté evangéliumában keresendő (Mt 16, 28). Más vélemények a János evangéliumában szereplő főpap szolgájával (Jn 18, 21--23.), vagy Malkussal (Jn 18, 10) azonosítják a bolygó zsidó alakját.

Ágnes asszony a patakban
Fehér lepedőjét mossa;
Fehér leplét, véres leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Odagyúl az utcagyermek:
Ágnes asszony, mit mos kelmed?
„Csitt te, csitt te! csibém vére
Keveré el a gyoics leplet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Összefutnak a szomszédnők:
Ágnes asszony, hol a férjed?
„Csillagom, hisz ottbenn alszik!
Ne menjünk be, mert fölébred.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Jön a hajdu: Ágnes asszony,
A tömlöcbe gyere mostan.
„Jaj, galambom, hogy’ mehetnék,
Míg e foltot ki nem mostam!”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mély a börtön: egy sugár-szál
Odafézni alig képes;
Egy sugár a börtön napja,
Éje pedig rémtül népes.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Szegény Ágnes naphosszanta
Néz e kis világgal szembe,
Néz merően, – a sugárka
Mind belefér egy fél szembe.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Mert, alighogy félrefordul,
Rémek tánca van körülük;
Ha ez a kis fény nem volna,
Úgy gondolja: *megőrülne*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Ím azonban, időtelve,
Börtönének zárja nyílik:
Ágnes a törvény előtt
Megáll szépen, ahogy illik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Öltözetjét rendbe hozza,
Kendőjére fordít gondot,
Szöghaját is megsimítja
Nehogy azt higgyék: *megbomlott*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Hogy belép, a zöld asztalnál
Tisztos őszek ülnek sorra;
Szánalommal néznek őrá,
Egy se mérges, vagy mogorva.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Fiam, Ágnes, mit mivelélt?
Szörnyü a bűn, terhes a vád;
Ki a tettet végrehajtá
Szeretőd ím maga vall rád.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Ó bitón fog veszni holnap,
Ő, ki férjedet megölte;
Holtig vizen és kenyéren
Raboskodva bünhődöl te.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Körültekint Ágnes asszony,
Meggyőződni ép eszérül;
Hallja a hangot, érti a szót,
S míg azt érti: „meg nem örül.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

De amit férjéről mondtak
A szó oly visszasan tetszik;
Az világos csak, hogy őt
Haza többé nem eresztik.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Nosza sírni, kezd zokogni,
Sűrű zápokönnye folyván:
Liliomról pergő harmat,
Hulló vizgyöngy hatyu tollán.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Méltóságos nagy uraim!
Nézzen Istent kegyelmetek:
Sürgetős munkám van otthon,
Fogva én itt nem ülhetek.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Mocsok esett lepedőmön,
Ki kell a vérfoltot vennem!
Jaj, ha e szenny ott maradna,
Hová kéne akkor lennem!”
Oh! irgalom atyja ne hagyj el.

Összenéz a bölcs törvényszék
Hallatára ily panasznak.
Csendesség van. Hallgat a száj,
Csupán a szemek szavaznak.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

„Eredj haza, szegény asszony!
Mosd fehérre mocskos leped;
Eredj haza, Isten adjon
Erőt ahhoz és kegyelmet.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Lepedőjét újra mossa;
Fehér leplét, tiszta leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el

Mert hiában tiszta a gyolcs,
Benne többé semmi vérjel:
Ágnes azt még egyre látja
S éppen úgy, mint *akkor éjjel*.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Virradattól késő estig
Áll a vízben, széke mellett:
Hab zilálja rezgő árnyát,
Haja fürtét kósza szellet.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Holdvilágos éjjelenkint,
Mikor a víz fodra csillog,
Maradozó csattanással,
Fehér sulyka messze villog.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

És ez így megy évrül-évre;
Téli-nyáron, szünet nélkül;
Harmat-arca hő napon ég,
Gyöngye térde fagyban kékül.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Őszbe fordul a zilált haj,
Már nem holló, nem is ében;
Torz-alakú ránc verődik
Szanaszét a síma képen.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

S Ágnes asszony a patakban
Régi rongyát mossa, mossa –
Fehér leple foszlányait
A szilaj hab elkapdossa.
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

(1853)

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az érckakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy -”
„Fordulj be és aludy
Uram László király:¹
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod.”

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kivánja *eskümet*?²
„A nép, uram király,
Csendes, mint a halál,
Csupán a *menny* dörög.”

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
- Egy-egy felhődarab -
Ereszkedik alá.

„Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia -”
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él³
S a *gyermek*,⁴ az fogoly.”

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt!”
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab -
Nincsen, uram, sehol.”

A felhő kimerült,
A szélvihar elült,
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad!
Cseh-földön biztosabb.”
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt.”

Az alvó aluszik,
A bujdosó buvik;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót jóni vél
Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!”
„Legitten átkelünk,
Ne félj uram: *velünk*
A gyermek, a fogoly.”

1 V. László (1440–1457) magyar király.

2 1456. november 23-án a király Temesvárott esküvel biztosította Hunyadi László büntetlenségét Cillei Ulrik nándorfehérvári meggyilkolásáért, és a Hunyadi-fiúkat testvérévé fogadta.

3 1457. március 16-án fejezték le a budai Szent György téren.

4 Hunyadi Mátyás

Az alvó felvirad,
A bujdosó riad;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hű csehem!”
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
Enyhít... mikép a sír!”

Állj meg, boszú, megállj:
Cseh földön ül a rab⁵;
Cseh *földben* a király,
Mindég is ott marad,
De visszajő a rab...!

(1853)

5 Mátvás éppen V. László halálának napján érkezett meg Bécsből Prágába, erős őrizet alatt.

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifju térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alatt
Ali győzelem-ünnepet ület.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül¹-szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba fűzért,
Odaillót egy huri² nyakra!”

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur³ basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván.”

...S hogy feljöve Márton, az orosz pap,
Kevély üzenettel a bőszi Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak! immár e pusztá halom,
E kopja tövén nincs mér' zengeni többet:
Jertek velem, otlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet⁴. –”

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma.
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!”

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
Immár földi vállát bíborszinü kaftán⁵,
Szél zendül az erdőn, – ott leskel a hold:
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!”

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát máglyába kihordat;
Harcos paripái nyihognak alatt:
Szügyeikben tört keze forgat.

„Aztán – no, hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kopiával hős Ali temette;
Itt nyugszik a halmon, – rövid az eset –;
Zengjétek Alit ma helyette!”

Két dalnoka is volt, két árva fiú:
Öltözteti cifrán bársonyba, puhába:
Nem hagyta cselédit – ezért öli bú –
Vele halni meg, ócska ruhába!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
Lány-arcotok' a nap meg nem süti nála;
Sátrában alusztok, a széltül is ó:⁶
Fiaim, hozzá köt a hála!”

1 Fülemlé, csalogány (török).

2 Gyönyörű nő, az üdvözült muszlim férfi jutalma a paradicsomban.

3 Hívtelen, nem muszlim.

4 Gyümölcsből készített jeges édesség.

5 Hosszú, bő férfikabát a keleti népeknél.

6 A széltül is óv.

Hogy vitt ezerekkel! hogy vitt egyedül!
Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:
Jó kardja előtt a had rendre ledül,
Kelevéze¹ ragyog vala balján.

„*Rusztém*² maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgúgolyótul megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég:
Ali majd haragunni fog érte.”

Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy menedékét:
Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dícséretiből az otromba gyaurnak?
Eb a hite kölykei! vesseje vár
És börtöne kész Ali úrnak.”

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
Ki miatt lőn ily kora veszte!

(1856. jún.)

1 Hajítódárda, lándzsa.

2 A legnagyobb perzsa hős, akit a törökök is tiszteltek.

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
Körülállja egynehány fa,
Tovanyúlik rémes árnya;
S körül üli a tanyáknak
Szép legénye, szép leánya.

„Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni!
Nem is illik összebúva susogni.
Ki először *piros* csót lel,²
Lakodalma lesz az ősszel.
– Tegyetek rá! hadd lobogjon:
Te gyerek, gondolj a tűzzel.

– Dalos Eszti szép leány volt, de árva.
Fiatal még a mezei munkára;
Sanyarú volt beleszokni:
Napon égni, pirosodni,
– Hüvös éj lesz, fogas a szél! –
Derekának hajladozni.

Deli karcsú derekában a salló³,
Puha lábán nem teve kárt a talló⁴;
Mint a búza, piros, teljes,
Kerek arca, maga mellyes,
– Teli a hold, most buvik fel –
Az egész lány ugyan helyes.

Tuba Ferkó juhót őriz a tájon:
Juha mételyt⁵ legel a rossz lapályon,
Maga oly bús... mi nem éri?
Furulyája mindig sí-ri,
– Aha! rókát hajt a Bodré –
Dalos Esztert úgy kíséri.

Dalos Eszti – a mezőre kiment ő,
Aratókkal puha fűvön pihent ő;
De ha álom ért reájok,
Odahagyta kis tanyájok'
– Töri a vadkan az „irtást” –
Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
Tövis, talló piros vérit fakasztja;
Hova jár, mint kósza lélek,
Ha alusznak más cselédek?...
– Soha, mennyi csillag hull ma! –
Ti, leányok, ne tegyétek.

Tuba Ferkó a legelőt megúnta,
Tovahajtott, furulyáját se fűtta;
Dalos Eszter nem kíséri,
Maga halvány, dala sí-ri:
– Nagy a harmat, esik egyre –
Csak az isten tudja, mér' ri.

Szomorún jár, tébolyog a mezőben,
Nem is áll jól semmi dolog kezében;
Éje hosszú, napja bágyadt,
Szive sóhajt – csak egy vágyat:
– De *subogjon* az a munka! –
Te, halál, vess puha ágyat.

Ködös őszre vált az idő azonban,
Törik is már a tengerit Adonyban;
Dalos Eszter csak nem jött ki:
Temetőbe költözött ki;
– Az a Lombár nagy harangja! –
Ne gyalázza érte senki.

1 Kukoricafosztás, azaz a betakarítás után összegyűlt kukoricacsövek megtisztítása.

2 Az elterjedt népi babona szerint az a lány, aki kukoricafosztás közben három piros csövet talál, hamarosan férjhez megy.

3 Sarló.

4 Tarló.

5 Féreg, amely legeléskor kerül az állat szervezetébe, és a máját károsítja.

Tuba Ferkó hazakerült sokára,
Dalos Esztit hallja szegényt, hogy jára;
Ki-kimén a temetőbe
Rossz időbe', jó időbe':
– *Kuvikol* már, az ebanya! –
»Itt nyugosznak, fagyos földbe.«

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
Behunyt szemmel jár-kei a *holdvilágon*,
Muzsikát hall nagy-fenn, messze, [*]
Dalos Eszti hangja közte,
– Ne aludj, hé! vele álmodsz –
Azt danolja: »gyere! jöszte!«

Nosza Ferkó, felszalad a boglyára,
Azután a falu hegyes tornyára;
Kapaszkodnék, de nem éri,
Feje szédül: mi nem éri?...
– Tizenkettőt ver Adonyban:
Elég is volt ma regélni. –”

Lohad a tűz; a legények subába –
Összebúnak a leányok csuhába [**];
Magasan a levegőben
Repül egy nagy lepedő fenn:
Azon ülve muzsikálnak,
Furulyálnak, eltünőben.

(1877. júl. 15.)

[*] Mezőn háló emberek sokszor vélnek magasan a légben felettük áthúzódó kísértetes zenét hallani, a (daemoni) zenészek valami nagy, kiterült ponyván repülnek tova. – (Árany János magyarázata)

[**] A tengeri lehántott haja. (Árany János magyarázata)

A radványi sötét erdőben
Halva találták Bárczi Benőt.
Hosszu hegyes tőr ifju szívében;
„Íme, bizonyosság Isten előtt:
Gyilkos erőszak ölte meg őt!”

Kastélyába vitette föl atyja,
Ott letevék a hús palotán;
Ki se terített, meg se mosatja:
Vérben, ahogy volt, nap nap után
Hever egyszerű ravatalán.

Állata² őrzeni négy alabárdost:
„Lélek ez ajtón se be, se ki...”
„Hátha az anyja, szép huga már most
Jönne siratni?” – „Vissza! neki;
Jaj, ki parancsom, élve, szegi!”

Fojtva, teremről rejti teremre
Halk zokogását asszonyi bú. –
Maga, pecséttel³, „hívja tetemre”
Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú:
Legyen a seb vérzése tanú.

A palotát fedi fekete posztó,
Déli verőn sem süt oda nap;
Áll a tetemnél tisztí *pörosztó*⁴,
Gyertya, feszület, kánoni pap:⁵
Sárga viaszfényt nyughelye kap.

„Jöjjenek ellenségi, ha voltak!”
Jő, kit az apja rendre nevez;
Hiába! nem indul sebe a holtnak
Állva fejénél az, vagy emez:
„Gyilkosa hát nem ez... újra nem ez.”

„Hát ki?...” riad fel Bárczi sötéten,
„Boszulatlan nem foly ez ősi vér;
Ide a gyilkost!... bárha pecsétem
Váddal az önnön szívemig ér:
Mindenki gyanús nekem, aki él!”

„Jöjjenek úgy hát ifju baráti!”
Sorra belépdél sok dalia:
Fáj nekik a hőst véribe' látni,
S nem harc mezején elomlania.
Erre se vézrik Bárczi fia.

„Jöjjön az udvar! apraja, nagyja...
Jöjjön elő Bárc, a falu, mind!”
Mégkönnyezetlen senki se hagyja,
Kedves urára szánva tekint.
Nem fakad a seb könnyre megint.

„Jöjjön az anyja! hajadon húga!”
Künn a leány, már messze, sikolt;
Anyja reárog, öleli bűgva:
Mindre nem érez semmit a holt:
Marad a tört vér – fekete folt.

1 Ősi szokás: a megölt ember holttestéhez hívnak mindenkit, aki gyanúba kerülhet a halálával kapcsolatban, s akinek a jelenlétében a holttest vérezni kezd, az az ember a gyilkosa.

2 Állított, régies, bibliai szóalakban. Maga Arany magyarázta meg egy magánlevélben, miután némelyek sajtóhibának vélték.

3 A középkorban a hivatalos eljárásra idézést pecsétes levél felmutatásával tették.

4 Istenítéleteknél hazánkban [...] világi részről a pristaldus nevű tisztviselő járt el. (Arany János magyarázata)

5 Kanonok.

„Jöjjön utolszor szép szeretője,
Titkos arája, Kund Abigél!”
Jó; – szeme villan s tapad a *tőrre*,
Arca szobor lett, lába gyökér.
– Sebből pirosan buzog a vér.

Könnye se perdül, jajja se hallik,
Csak odakap, hol fészkel az agy:
Iszonyu az, mi oda nyilallik!...
Döbbenet által a szív ere fagy:
„Lyányom, ez ifjú gyilkosa vagy!”

Kétszeri mondást – mint lebüvölten –
Hallgat el, aztán így rebegi:
„Bárczi Benót én meg nem öltem
Tanum az Ég, s minden seregi!
Hanem e törst *én* adtam neki.

Bírta szivem’ már hű szerelemre –
Tudhatta, közöttünk nem vala gát:
Unszola mégis *szóval* „igenre”,
Mert ha *nem*: ő kivégzi magát.
Enyelegve adám a törst: nosza hát!”

S vadul a sebből a törst kiragadja,
Szeme szokatlan lángot lövell,
Kacag és sír, s fennvillogtatja
S vércse-visongással rohan el.
Vetni kezét rá senki se mer.

Odakinn lefut a nyílt utca során,
Táncolni, dalolni se szégyell;
Dala vige: „Egyszer volt egy leány,
Ki csak úgy játszott a legénnyel,
Mint macska szokott az egérrel!”

(1877. okt. 27.)